

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Кривошеїн В.В.

Концепт «геополітичний ризик» у структурі оцінки інвестиційного клімату країни

Проведено аналіз концепту «геополітичний ризик» як складової оцінки інвестиційного клімату країни. Продемонстровано, що геополітичний ризик має об'єктивно-суб'єктивну природу. Виокремлено функції геополітичного ризику. Охарактеризовано рівні геополітичного ризику. За критерієм «легальність/легітимність» геополітичні ризики класифіковано на легально-урядові та екстралегальні. Визначено структурні елементи геополітичного ризику. Запропоновано для аналізу геополітичного ризику використовувати метод індивідуальних оцінок.

Ключові слова: інвестиційний клімат країни, поняття геополітичного ризику, функції геополітичного ризику, класифікація геополітичного ризику, структура геополітичного ризику, методи оцінки геополітичного ризику.

Проведен анализ концепта «геополитический риск» как составляющего оценки инвестиционного климата страны. Продемонстрировано, что геополитический риск имеет объективно-субъективную природу. Выделены функции геополитического риска. Охарактеризованы уровни геополитического риска. Согласно критерию «легальность/легитимность» гео-

политические риски классифицированы на легально-правительственные и экстралегальные. Определены структурные элементы геополитического риска. Предложено для анализа геополитического риска использовать метод индивидуальных оценок.

Ключевые слова: инвестиционный климат страны, понятие геополитического риска, функции геополитического риска, классификация геополитического риска, структура геополитического риска, методы оценки геополитического риска.

The analysis of the concept of "geopolitical risk" assessment as part of the investment climate. Demonstrated that geopolitical risk is objective-subjective nature. Examined the function of geopolitical risk. The characteristic level of geopolitical risk. In terms of "legality/legitimacy" geopolitical risks classified in legally-governmental and extra-legal. The structural elements of geopolitical risk are defined. Proposed for the analysis of geopolitical risk to use a method of individual assessments.

Key words: investment climate, concept of geopolitical risk, function of geopolitical risk, classification of geopolitical risk, structure of geopolitical risk, methods of geopolitical risk assessment.

УДК 323.17

Кривошеїн В.В.,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

Постановка проблеми. Інвестиційний клімат включає всі явища, які враховує інвестор, коли оцінює, наскільки сприятливими чи несприятливими є умови для вкладення капіталу, у тому числі ідеологію та політику, економіку та культуру. На оцінку інвестиційного клімату (за шкалою «сприятливий/несприятливий») впливають такі параметри: політична стабільність і передбачуваність; компетентність і політика органів центральної й місцевої влади, рівень конфлікту інтересів у їх структурах; макроекономічні показники (бюджет, платіжний баланс, державний борг); якість податкової системи та рівень податкового тягаря; якість банківської системи й інших фінансових інститутів; захищеність і визначеність прав власності, рівень корпоративного управління; обов'язковість контрагентів щодо виконання своїх домовленостей; відкритість економіки; рівень розвитку інфраструктури; якість робочої сили; рівень монополізації ринків, бар'єри щодо входу на ринок; рівень законності та правопорядку, масштаби злочинності й корупції. Рівень кожного з наведених параметрів залежить переважно від стану політичної системи, від здатності цієї системи генерувати позитивні імпульси. Важливе значення при цьому мають

міцність демократичних інститутів, ефективно забезпечення прав і свобод: чим стабільнішою та більш передбачуваною є політична система, тим важливішими стають економічні критерії під час визначення інвестиційного клімату. Під стабільністю й передбачуваністю політичної системи слід розуміти насамперед узгодження політичної еліти (на всіх рівнях ієрархії влади) щодо основних соціально-політичних та економічних проблем, конструктивну взаємодію виконавчої, законодавчої й судової влади, центру та регіонів, а також підтримку більшістю населення країни урядової політики.

Вплив політичних чинників на інвестиційний клімат необхідно розглядати в двох ракурсах, які умовно можна позначити як нецілеспрямований і цілеспрямований вплив. Під нецілеспрямованим впливом політичних чинників на інвестиційний клімат розуміються всі політичні кроки уряду, що враховуються інвесторами під час оцінки інвестиційного клімату країни, за винятком тих, які робляться цілеспрямовано для поліпшення умов інвестування. До нецілеспрямованого впливу останнім часом включають також геополітичні чинники ризикованості політичного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему геополітичних чинників ризикованості політичного процесу вивчали Ю.Ю. Волобуєва, В.В. Глущенко, О.О. Дегтярьова, І.Б. Ежієв, С.О. Кравченко та інші науковці. Проте комплексного концептуального аналізу геополітичного ризику як складової структури оцінки інвестиційного клімату країни не запропоновано.

Метою статті є дослідження концепту «геополітичний ризик» як складової оцінки інвестиційного клімату країни.

Виклад основного матеріалу. Політична реальність сучасного суспільства є надзвичайно динамічною. Підвищення невизначеності політичної ситуації, існування загроз і ризиків неминує призводить до виникнення криз у політичній сфері суспільства. Категорію «геополітичний ризик» тривалий час не розглядали як об'єкт теоретичних досліджень, а відносили лише до практики. І хоча інтерес до проблеми геополітичних ризиків виникає наприкінці 1950-х рр. у зв'язку з подіями на Кубі, а різке зростання інтересу до проблеми геополітичного ризику відзначалося подіями в Ірані після революції 1979 р., які також мали геополітичні наслідки [3], поняття «геополітичний ризик» починає концептуально розроблятися лише останнім часом. Так, В.В. Глущенко стверджує: «Геополітичними ризиками назвемо ризик погіршення геополітичного становища держави й нації, зниження життєвої енергії етносу через кожну з можливих причин» [2]. І.Б. Ежієв дає таке визначення: «Геополітичний ризик являє собою ймовірність зміни геополітичної ситуації на регіональному та глобальному рівнях, що виражається в несприятливих умовах або додаткових можливостях» [7, с. 142]. Учений наголошує, що об'єктами геополітичного ризику можуть бути революційні події в тій чи іншій країні, завоювання держави, розпад держави під впливом внутрішніх сил, зниження суверенітету – здатності держави відстоювати власні інтереси на міжнародній арені. Метою такої геополітичної боротьби є мінімізація ризику та витиснення стратегічного супротивника з певного простору.

Геополітичний ризик, як і будь-який інший, має об'єктивно-суб'єктивну природу, оскільки зумовлюється невизначеністю міжнародно-політичного середовища та характеризується особливим типом взаємозв'язку об'єктивної ситуації світового політичного процесу й діяльності суб'єкта в ній. Геополітичний ризик можна вважати об'єктивною реальністю. І хоча категорія «геополітичний ризик» є абстрактною, ситуації, що описуються цим терміном, знаходять відбиття в реальності, виражаючись конкретними, проте специфічними обставинами міжнародного життя. Інакше кажучи, геополітичний ризик являє собою теоретичне узагальнення особливих ситуацій світового політичного процесу.

Суб'єктивність геополітичного ризику обумовлюється тим, що він сприймається людською свідомістю в момент прийняття рішень щодо уникнення або зниження потенційних загроз міжнародній безпеці. Більше того, лише такий підхід дозволив людству вижити в небезпечному світі, а суспільству в цілому та кожній людині зокрема дає можливість досягати успіхів у виконанні поставлених цілей, у тому числі й становлення економічного добробуту. У більшості випадків ризик діє в протилежному напрямі, тобто більшість людей «відгороджуються» від ризику, для них загальна корисність зростаючого багатства збільшується повільніше, ніж самий розмір багатства.

Для розуміння сутності геополітичного ризику слід розкрити його функції. Зокрема, можна виокремити такі функції геополітичного ризику:

1) *інноваційну*, що полягає в пошуку нетрадиційних шляхів вирішення певних геополітичних проблем. У більшості випадків суб'єкти досягають успіху саме завдяки інноваційній діяльності, пов'язаній із ризиком;

2) *регулятивну (стимулюючу)*, яка проявляється в двох формах: конструктивній і деструктивній. Щодо геополітичного ризику регулятивна (стимулююча) конструктивна функція знаходить вираження в тому, що суб'єкти діяльності досліджують джерела ризику, створюють соціально-економічні форми діяльності та її організації, які дозволяють знизити геополітичний ризик. У межах цієї функції можна вважати, що держава й транснаціональні корпорації (далі – ТНК) є організаційною формою захисту від геополітичного ризику. Регулятивна (стимулююча) деструктивна функція геополітичного ризику полягає в тому, що конкуруючі держави та ТНК можуть поліпшити свої геополітичні позиції, зруйнувавши чи знизивши ефективність системи захисту геополітичних інтересів інших держав і ТНК;

3) *захисну*, що полягає в тому, що ризик – не лише природний стан для особи, яка приймає рішення, а й терпиме ставлення до невдач. Помилка, що сталася внаслідок розрахованого ризику, має розглядатись як невід'ємний момент самостійності. Ця функція реалізується в двох формах: історико-генетичній і соціально-правовій. Історико-генетична захисна функція геополітичного ризику полягає в тому, що суб'єкти діяльності, зокрема народи, використовують державу (у тому числі армію) для захисту від геополітичного ризику. Ступінь виконання державою захисної функції проявляється в її суверенітеті, ступені військового, економічного, технологічного та інших видів безпеки. Соціально-правова захисна функція геополітичного ризику зумовлюється необхідністю закріплення в системі права держави законодавчих норм, що забезпечують захист від можливості реалізації геополітичного ризику;

4) *компенсаційну*, що забезпечує компенсаційний успіх (позитивну компенсацію) – додатковий, порівняно з плановим, прибуток (зиск) у разі успішного результату (реалізації шансу). Компенсаційна функція геополітичного ризику полягає в тому, що інвестиційні й товарні потоки спрямовуються в країни з ефективною системою захисту від геополітичних ризиків. Реальність дії цієї функції підтверджує світова статистика, яка показує, що найбільш привабливими для інвестицій є високорозвинені країни, які належать до соціально-економічного клубу «золотого мільярда» та геополітичного клубу «Велика вісімка»;

5) *аналітичну (селективну)*, яка передбачає аналіз усіх можливих альтернатив і варіантів рішень, вибір найбільш корисних і найменш ризикованих варіантів рішень. У простих випадках спираються на інтуїцію, минулий досвід. Під час вибору оптимальних рішень необхідно використовувати спеціальні методи аналізу. Тому важливим завданням особи, яка приймає рішення, є не відмова від ризику взагалі, а вибір рішень, пов'язаних із ризиком, на підставі об'єктивних критеріїв, тобто з'ясування, до яких меж можна діяти, ідучи на ризик. Аналітична (селективна) функція геополітичного ризику полягає в тому, що потоки інвестицій і товарів спрямовуються в ті країни, у яких вони є захищеними від негативного впливу геополітичного ризику. Таким чином, суб'єкти в процесі соціально-економічної діяльності (зокрема, у процесах міграції населення, торгівлі й інвестиційної діяльності) виділяють (селекціонують) країни з підвищеним або зниженим рівнем суверенітету держави.

Геополітичний ризик можна поділити за критерієм масштабу прояву на суверенний (загальнодержавний), регіональний і глобальний.

Суверенний геополітичний ризик – це нестабільність внутрішньополітичної обстановки країни, що здійснює вплив на результати діяльності суб'єктів. Його теоретичне осмислення забезпечується внутрішньою геополітикою – напрямом геополітичної науки, що розглядає питання, пов'язані з вирішенням локальних і внутрішньодержавних проблем. Ризик зниження рівня суверенітету держави може бути визнано центральною ланкою в оцінці суверенного геополітичного ризику. Виокремлюють суверенітет ідеологічний, політичний, економічний, правовий, технологічний, продовольчий, культурний тощо. Суверенітет ідеологічний проявляється в здатності управлінської верхівки суперетносу сформулювати адекватну умовам його існування ідеологію як систему поглядів, практично реалізовану, мотивуючу й привабливу для вирішення проблем зовнішньої та внутрішньої сфер держави. Суверенітет політичний визначається здатністю народу та органів влади ухвалювати зовнішньо- й внутрішньополітичні рішення з огляду на конкретну ситуацію в інтересах народу

та держави, рішення щодо зміцнення геополітичного положення держави. Суверенітет економічний можна визначити як здатність органів влади приймати економічно вигідні рішення, які, проте, не мають суперечити інтересам народу й держави. Суверенітет правовий визначається можливістю відстоювати юрисдикцію держави на певній території та в певних питаннях, забезпечувати прийняття міжнародних правових актів і конвенцій, що відповідають інтересам держави, суспільства, національної економіки, а також ухвалювати корисні для країни й суспільства закони та не приймати шкідливі закони й підзаконні акти. Суверенітет технологічний полягає в здатності держави мати технологічну базу різних форм власності й організаційно-правових форм, яка забезпечуватиме можливість доступу держави до засобів, необхідних для існування суспільства. Суверенітет продовольчий обумовлюється здатністю держави й національних виробників різних форм власності самостійно (без участі імпорту) на 80% забезпечувати продовольством населення країни. Суверенітет культурний забезпечується здатністю відстоювати, пропагувати, поширювати на інші країни й регіони власні культурні цінності.

Регіональний геополітичний ризик – це нестабільність політичної обстановки в певному регіоні, яка впливає на результати діяльності суб'єктів (зокрема, це може бути вірогідність втрат через військові дії в конкретному регіоні, а також втручання в діяльність суб'єктів регіональних органів управління). Для пояснення суті регіонального ризику необхідно з'ясувати зміст поняття «регіональний політичний простір». Цей концепт складається на основі синтезу та взаємного перетину таких понять, як регіон, соціальний простір, простір як система певних суспільних координат і показників. Поняття «регіон» фіксує увагу на рівнях політичних відносин, які відтворюються в цьому обсязі. По-перше, це найбільш масовий рівень політики, найбільш безпосередньо пов'язаний із діяльністю суспільства як її суб'єкта. По-друге, при цьому найбільш прямо здійснюється взаємодія влади та населення, проявляється демократизм соціального порядку, реалізуються насамперед соціальні аспекти політичних відносин. По-третє, регіон є синонімом провінціалізму й периферійності політики. З огляду на ці аспекти регіон виступає як наддержавне утворення, як суб'єкт, який може самостійно існувати на міжнародній арені.

На регіональному рівні описується геополітична обстановка в певному регіоні з метою аналізу та прогнозу її стану. Індикатором можливої появи регіональних геополітичних ризиків є порушення стану стратегічної стабільності в певному геостратегічному просторі.

Співвідносячи означені два рівні (суверенний і регіональний), можна виділити два сценарії роз-

витку світу в масштабі регіоналізації міжнародного товариства, обумовлені двома позиціями: 1) втрачання головних позицій держави на світовій арені, зміщення її в бік регіону, міста; 2) подальше зростання держави як головного актора міжнародних відносин [7, с. 75–76].

Сценарій, зумовлений першою з названих тенденцій, передбачає вірогідність таких ризиків:

- падіння феномена національної держави, руйнування національної ідентичності, національної свідомості, зменшення ролі загальнодержавних традицій та, навпаки, зростання етнічних, культурних і ментальних показників, навколо яких можуть формуватися регіональні об'єднання. На фоні цих тенденцій здійснюється зіткнення інтересів, конфлікт на межі «регіон – держава»;

- зростання регіональної диспропорції, прояв тенденції «депресивних регіонів». Через функціонування регіонального розподілу світу стає можливим ризик зростання одних регіонів та падіння інших;

- можливості загострення конфліктів через етнічні, релігійні або культурні особливості;

- зростання тенденції багатопольярного світу, виділення регіонів-лідерів, зростання їх кількості, дисбаланс міжнародних відносин на фоні зіткнення багатьох інтересів, як наслідок – напруженість, конфліктність і можливість озброєних протистоянь;

- паралельно з тенденцією регіоналізації посилення тенденції урбанізації, що може призвести до ризику конфліктності на лінії «регіон – місто»;

- зростання «теорії залежності» між сильними й слабкими регіонами, проблема інвестиційної політики, спонсорської участі.

Сценарій, зумовлений тенденцією до подальшого зростання держави як головного актора міжнародних відносин, передбачає вірогідність таких ризиків:

- посилення тенденцій сепаратизму через утиск регіонів, міст або спільнот за етнічними, релігійними, культурними, економічними та іншими показниками;

- монополізації влади, централізації, жорсткої вертикалі влади як наслідку формування командно-адміністративного, диктаторського режиму;

- ризику зовнішньої політики, обумовленого використанням державами-лідерами монополії сили задля підкорення й володарювання у світі;

- ризику формування головними акторами сучасності озброєння, поділу й перерозподілу світу, неможливості функціонування в добробуті великої кількості світових «господарів»;

- морального ризику, обумовленого тим, що під час великого зростання науки й техніки, формування глобального медійно-інформаційного про-

стору втрачають свій вплив усі моральні цінності;

- природного ризику, обумовленого тим, що безмежне, постійне використання природних ресурсів призводить до забруднення екологічної системи, а отже, до вичерпаності ресурсів планети Земля.

Глобальний геополітичний ризик відтворює міжнародний рівень прояву геополітичних чинників. Останні події у світовій політиці свідчать про те, що такі складові світового політичного процесу, як, наприклад, тероризм, військовий переворот і революція, мають переважно геополітичну сутність. У глобальному масштабі ці фактори є інструментами геополітичної боротьби між різними країнами, що створює певні ризики для ведення якої-небудь діяльності на місці розвитку подій. Ризики виникнення чи активізації терористичної діяльності пов'язуються з прагненням менш розвинених і захищених країн обмежити протекторат більш могутніх у військово-технічному плані держав. Тероризм став інструментом, який може використовуватися тією чи іншою державою з метою як диверсифікації своєї економіки, так і поширення власного впливу на певну країну або регіон. Ризик у цьому разі полягає в тому, що використовуваний інструмент, зокрема й тероризм, може мати негативні наслідки для самого геополітичного актора. Катастрофічність цієї проблеми визначається тим, що могутній геополітичний актор, керуючись мотивацією «рятівника світу», може втягнути в процес геополітичної експансії також інші країни. У цьому разі геополітичний ризик набуває глобального характеру.

Існування глобального рівня геополітичного ризику пов'язане із загальносвітовими процесами, тенденціями, що здійснюють негативний чи позитивний вплив на світову економіку, політичну стабільність у різних країнах або регіонах. Факторами глобального ризику є екологічна небезпека, зростання цін на енергоресурси, міжнародна криза заборгованості, світова торгівля тощо. Глобальний рівень геополітичного ризику – це мегаризик, пов'язаний зі складною динамікою деяких глобальних процесів, трендів функціонування світового ринку енергоносіїв, світового ринку капіталів, світової банківської системи та глобального обміну товарами й послугами. Причому взаємодія та розвиток цих процесів розглядаються як певна система.

Класифікувати геополітичні ризики доцільно також за критерієм легальність/легітимність (тобто йдеться про законність/правомочність дій геополітичних суб'єктів). Як і Ч.Р. Кеннеді [8, с. 7], можемо поділити геополітичні ризики на легально-урядові та екстралегальні. Така типологія здійснюється на основі поділу подій, викликаних або діями урядових структур у ході проведення певної державної політики, або силами, що знаходяться поза контр-

одем уряду. Легально-урядовий ризик є прямим наслідком поточного політичного процесу та містить, наприклад, демократичні вибори. Екстралегальний ризик позначає будь-яку подію, джерело якої знаходиться поза існуючими легітимними структурами країни, зокрема тероризм, саботаж, військовий переворот, революцію.

Геополітичний ризик складається з таких структурних елементів:

- ризику зовнішнього завоювання держави;
- ризику розпаду держави під впливом внутрішніх сил;
- ризику зниження суверенітету – здатності держави відстоювати свої інтереси на міжнародній арені;
- централізації однієї ідеології в межах світового масштабу;
- урбанізації як загальносвітової тенденції;
- світової регіоналізації та глобалізації ролі «національної держави» у світі [1, с. 75].

Якщо методика аналізу й оцінки ризику країни є добре розробленою (зокрема, таким ученим, як В.Т. Севрук [6]), то методики оцінки геополітичного ризику практично не розроблені або мають конфіденційний характер (оприлюднюються лише результати обчислень у вигляді рейтингів інвестиційної привабливості).

Для оцінки геополітичного ризику часто використовують метод індивідуальних оцінок, який застосовується лише щодо унікальних ризиків, аналогів яким немає. Цей метод оцінки ризику ґрунтується на застосуванні експертних методів, наприклад методу аналітичних експертних оцінок, методу інтерв'ю, методу Дельфі. Для застосування методу інтерв'ю або методу Дельфі розробляють анкети для опитування експертів. Ці анкети мають відбивати як структуру оцінюваного експертом ризику, так і методику його розрахунку, а також забезпечувати можливість перевірки істинності (верифікації) отриманих оцінок.

Оцінка геополітичного ризику в цілому та його окремих складових може ґрунтуватися на дослідженні факторів, що впливають на нього. Серед них найчастіше називають такі:

- членство в системі колективної безпеки;
- ступінь участі в регіональному економічному співробітництві;
- значимість і вплив у глобальних спеціалізованих організаціях співробітництва, у тому числі у Всесвітньому банку, Міжнародному валютному фонді, Світовій організації торгівлі тощо;
- військову міць з урахуванням ступеня глобальності її дії;
- економічні тенденції;
- рівень розвитку високих, зокрема військових та інформаційних, технологій;
- рудиментарну глобальну конституційну та юридичну структуру;

– привабливість ідеології;

– привабливість національної культури тощо.

На основі цих факторів може бути сформовано анкету для експертної оцінки геополітичного ризику в країні.

Істотним фактором геополітичних ризиків є виникнення й розгортання конфліктів. Регіональні конфлікти впливають на загальну політичну обстановку або чинять непрямий вплив на ситуацію в інших регіонах, оскільки вирішення регіональних проблем вимагає додаткових субсидій. А це призводить до зростання дефіциту державного бюджету, змін у податковому законодавстві, скорочення соціальних витрат (отже, викликає зростання соціальної напруженості), збільшення розміру державного боргу, коливань відсоткових ставок і валютного курсу, тобто до погіршення політичного й інвестиційного клімату в країні [3, с. 21].

У процесі здійснення аналізу геополітичного ризику застосовується системний аналіз суб'єкта (країни, регіону). Для цього варто виявити політичні та економічні фактори ризику, що належать суб'єкту, встановити структурний взаємозв'язок цих факторів, а також на основі отриманих даних виділити політичні й економічні змінні, які можуть відіграти негативну чи позитивну роль.

Збирання інформації передбачає застосування таких основних прийомів і способів:

1) методу аналізу соціокультурної специфіки регіону (вивчення історії, культури, цивілізаційних аспектів);

2) проведення анкетування серед населення та урядовців регіону з урахуванням отриманої інформації;

3) залучення співробітників державних зовнішньополітичних відомств – міністерств закордонних справ, оборони та розвідувальних служб.

Важливим моментом виявлення геополітичного ризику є його моніторинг. Моніторинг ризику варто проводити з урахуванням необхідної сфери й режиму передачі інформації як симптомів різних видів невизначеності та ризику. Моніторинг дає результати тоді, коли існує банк даних. Він повинен містити в собі формальне уявлення про обстановку, моніторинг узагальнених показників, облік зовнішніх впливів, виявлення потенційних небезпек, аналіз та оцінку загроз безпеки, прогнозування динаміки геополітичних інтересів, розробку плану дій.

Результати моніторингу дозволяють надати оцінку змінним і зробити прогноз геополітичного ризику. Прогнозування геополітичного ризику пов'язане з різними труднощами. Найголовнішою проблемою є обмежені обрії прогнозів – час, що визначає, наскільки можна зазирнути в майбутнє таких ситуацій. З огляду на складно передбачувану геополітичну ситуацію у світі неможливо робити довгострокові прогнози поведінки. Одна з причин

існування обрїю прогнозу пов'язується з тим, що в теорії катастроф називають «критичністю системи». Існують особливі критичні стани системи, на граничних точках яких відбуваються біфуркації (відхилення від стійкого стану). Поведінку систем, що перебувають у зоні нестійкості, не можна прогнозувати, спираючись лише на попередній досвід. Вагомим чинником порушення геополітичної рівноваги стає явна тенденція до збідніння природних ресурсів. Боротьба за джерела енергії, сировину та інші планетарні багатства є стрижнем військово-політичних доктрин більшості провідних розвинених країн світу [4, с. 9].

Провідні рейтингові агентства, банківські аналітичні підрозділи намагаються спрогнозувати геополітичну обстановку та визначити геополітичні ризики на найближчу перспективу. Наприклад, у своїй доповіді «Головні ризики 2015 р.» експерти Всесвітнього економічного форуму дійшли висновку, що в 2015 р. основною загрозою людству будуть геополітичні ризики [5]. Зокрема, головними ризиками було названо такі:

1) *політику Європейського Союзу* (далі – ЄС). Стан економіки в Європі викликає все більшу тривогу, проте в політичних лідерів немає відчуття кризи, яка змусила б їх працювати разом. Політичні партії, що виступають проти ЄС, продовжуватимуть набирати популярності, посилюючи євроскептицизм. Збільшуються розбіжності між європейськими державами, оскільки країни-члени ЄС, які знаходяться на периферії, усе частіше обурюються з приводу посилення впливу Німеччини, яку вже не стримують ні Франція, ні Великобританія;

2) *Росію*. Санкції та зниження ціни на нафту послабили Росію, проте вони не змусять президента В.В. Путіна змінити курс щодо України. США та ЄС можуть посилити санкції. Оскільки російська економіка занепадає, рейтинг популярності В.В. Путіна все більше залежатиме від його готовності протистояти Заходу. Західні компанії й інвестори – потенційні мішені для атак як у фізичному світі, так і в кібер-просторі;

3) *Китай*. Амбітні економічні реформи Сі Цзіньпіна вимагають переходу до економіки споживання, яка у свою чергу вимагає уповільнення темпів зростання. Таке уповільнення, імовірно, не матиме відчутних наслідків усередині країни, проте це торкнеться тих країн, які залежать від торгівлі з Китаєм;

4) *озброєння фінансів*. Для досягнення зовнішньополітичних цілей без використання військової потужності Вашингтон «озброює» фінанси в нових масштабах. Він використовує метод батога (різні види санкцій) та пряника (доступ до ринків капіталу) як інструменти примусової дипломатії. Однак ця стратегія зашкодить відносинам із союзниками, особливо в Європі, а американські компанії опи-

няться під перехресним вогнем між Вашингтоном і державами, щодо яких буде введено санкції;

5) *угруповання «Ісламська держава Іраку і Леванту»* (далі – ІДІЛ). ІДІЛ зазнає військових невдач в Іраку та Сирії, проте його ідеологія поширюватиметься на всьому Близькому Сході та в Північній Африці. Організація буде органічно розростатися шляхом створення нових підрозділів у Ємені, Йорданії та Саудівській Аравії, схилитиме інші організації джихадистів до того, щоб вони поповнили лави ІДІЛ;

6) *слабкість переобраних лідерів*. Втома виборців від президента Бразилії Д. Руссефф, президента Колумбії Х.М. Сантоса, президента Південної Африки Дж. Зуми, президента Нігерії Г. Джонатана та президента Туреччини Р.Т. Ердогана обов'язково призведе до того, що кожен із них зіткнеться з рішуче налаштованою опозицією й серйозними перешкодами, оскільки вони намагаються просувати свої політичні програми;

7) *зростання стратегічних галузей*. Успіхи й невдачі в бізнесі залежатимуть від урядів, які більше фокусуються на політичній стабільності, ніж на економічному зростанні, підтримуючи компанії, які працюють у гармонії з їхніми політичними цілями, та караючи компанії, які цього не роблять. На ринках, що розвиваються, держава відіграватиме суттєвішу роль в економіці. Те саме відбуватиметься в країнах-вигнанцях, які намагатимуться дати відсіч сильнішим державам, і в США, де завдяки тому, що національна безпека стала пріоритетом, розширився військово-промисловий комплекс, у тому числі технології, телекомунікації й фінансові компанії;

8) *суперництво між Іраном і Саудівською Аравією*, що посилить конфлікт на Близькому Сході;

9) *Тайвань* (Китай). Внутрішньополітична нестабільність на Тайвані обов'язково призведе до того, що відносини з материком різко погіршаться;

10) *Туреччину*. Президент Р.Т. Ердоган продовжуватиме атакувати політичних опонентів і посилювати свою владу, щоб спробувати «переробити» політичну систему Туреччини. Однак він навряд чи зможе отримати нові повноваження, яких прагне, що призведе до посилення внутрішньополітичної боротьби, менш послідовної політики та більшої політичної непередбачуваності. Біженці із Сирії й Іраку додадуть радикальності політичному життю країни та створять ще більше економічних проблем.

Висновки. Таким чином, геополітичні ризики відіграють вирішальну роль у сучасному світовому політичному процесі та мають включатися в структуру оцінки інвестиційного клімату країни. Глобалізація соціально-економічного життя, зростання масштабів та активізація діяльності ТНК призвели до того, що в умовах глобальної світової геополітики, інтеграції соціально-економічних зв'язків, глобальної конкуренції фундаментальні геополі-

літичні ризики стають керованими та з розряду пасивних факторів оцінки соціально-економічного середовища переходять у розряд активних факторів оцінювання інвестиційних проектів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волобуєва Ю.Ю. Ризики у сучасних політичних процесах / Ю.Ю. Волобуєва // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2013. – Вип. 6(4). – С. 74–78.

2. Глущенко В.В. Геополітичний ризик як економічна категорія в умовах глобалізації / В.В. Глущенко // Вестник университета (Государственный университет управления). – М. : ГУУ, 2007. – № 2(20). – С. 211–217.

3. Подколзина И.А. Проблемы дефиниции и оценки политических рисков в зарубежных исследованиях / И.А. Подколзина // Вестник Московского

университета. Серия 12 «Политические науки» / под ред. А.Ю. Шутова. – М. : МГУ, 1996. – № 5. – С. 19–23.

4. Политический риск: анализ, оценка, прогнозирование, управление / под ред. Ш.З. Султанова. – М. : ИПЦ РАН, 1992. – 112 с.

5. С какими 10 самыми большими рисками миру придется столкнуться в 2015 году? // УНИАН: информационное агентство. – 2015. – 6 января. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unian.net/world/1029426-s-kakimi-10-samyimi-bolshimi-riskami-miru-prividetsya-stolknutsya-v-2015-godu-the-telegraph.html>.

6. Севрук В.Т. Банковские риски / В.Т. Севрук. – М. : Дело, 1995. – 72 с.

7. Эжиев И.Б. Геополитический риск как политическая категория / И.Б. Эжиев // Власть. – 2009. – № 12. – С. 140–143.

8. Kennedy Ch.R. Political Risk Management: International Lending and Investment under Environmental Uncertainty / Ch.R. Kennedy. – New York : Quorum Books, 1987. – 448 p.